ΟΙ ΦΥΛΑΚΕΣ ΚΑΙ ΤΑ ΕΝΤΟΣ ΑΥΤΩΝ ΔΡΩΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ, ΠΟΛΥ ΠΡΙΝ ΤΑ ΡΕΜΠΕΤΙΚΑ

Το Δημήτρη Σταθακόπουλου

Την εποχή που ήμουν ακόμα φοιτητής στην Νομική σχολή (1982-1987) και είχα τις πρώτες μου επαφές με τα ρεμπέτικα τραγούδια και κυρίως αυτά που αναφέρονταν στις φυλακές, μου δημιουργήθηκε η απορία για το εάν υπήρχαν παλαιότερα δημοτικά τραγούδια με ίδια θεματολογία, δηλαδή τις φυλακές και τους φυλακισμένους.

Συμπτωματικά, εκείνο το διάστημα μεταξύ άλλων βιβλίων που αναφέρονταν στο ρεμπέτικο και την καταγωγή του (π.χ. Ηλ. Πετρόπουλου, Τάσου Σχορέλη, Γκαίλ Χόλστ κ.λπ.), είχα αποκτήσει και τα Μωραΐτικα τραγούδια της Γεωργίας Ταρσούλη, των εκδόσεων της Εστίας, σε ανατύπωση από το πρώτο βιβλίο που ήταν του 1944.

Η Γεωργία Ταρσούλη, είχε χωρίσει κατά ομάδες τα δημοτικά τραγούδια της συλλογής της, μεταξύ των οποίων είχε και τραγούδια της φυλακής, αλλά και τραγούδια για μεράκια και καϋμούς. Το βιβλίο αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για περαιτέρω συγκριτική μελέτη, δημοτικών τραγουδιών και από άλλες συλλογές (Πασώφ, Φωριέλ, Πολίτης κ.λπ.) με τις αντίστοιχες ρεμπέτικες, όπου με χαρά διαπίστωσα την σχέση των δύο ειδών τραγουδιού, τουλάχιστον στον στίχο, μιας και οι ρυθμοί βεβαίως ήταν διαφορετικοί. Στα μεν δημοτικά, συρτοί, ή τσάμικα ή καθιστικά, στα δε ρεμπέτικα κυρίως ζεϋμπέκικα ή χασάπικα.

Από εκείνη την εποχή λοιπόν είχα πειστεί πως ένα μεγάλο μέρος της αγαπημένης θεματολογίας των ρεμπέτικων, δηλαδή η περιγραφή των φυλακών και της ζωής των φυλακισμένων, καθώς και τα μεράκια και οι καϋμοί, ήταν κοινή με αυτή των παλαιότερων δημοτικών τραγουδιών, γεγονός βεβαίως που τουλάχιστον εμένα με έκανε να πιστεύω πως τα ρεμπέτικα δεν είναι τίποτα άλλο, παρά τα δημοτικά τραγούδια της πόλης, δηλαδή των αστικών κέντρων, όπως ομολογούσε και ο Μ. Βαμβακάρης στην αυτοβιογραφία του.

Η τότε πρωτόλεια άποψή μου, συν τω χρόνω έγινε πεποίθηση, όταν από διάφορες δισκογραφικές συλλογές, δημοτικών και ρεμπέτικων τραγουδιών, άκουγα όλο και περισσότερα από τα τραγούδια αυτά να έχουν κοινό στίχο, ή θεματολογία.

Στα τέλη του 1999, ο πολύ καλός Μακεδόνας ερευνητής Γιώργης Μελίκης, (ΕΤ3) κυκλοφόρησε ένα cd με τίτλο: “Δημοτικά τραγούδια του κάτεργου, της φυλακής και της καρμανιόλας”, που περιέχει 20 υπέροχα δημοτικά τραγούδια σε επιτόπιες καταγραφές ή επανεκτελέσεις στο στούντιο, με θεματολογία βεβαίως αυτή που περιγράφεται στον τίτλο του cd, ενώ συγχρόνως δίνονται και κατατοπιστικότατες πληροφορίες. Πιστεύω ότι το cd αυτό, ήρθε να συμπληρώσει στη δισκογραφία, τα στοιχεία αναφορικά με την μετάλλαξη του δημοτικού τραγουδιού σε ρεμπέτικο και ως τέτοιο

πρέπει να τύχει ιδιαίτερης εκτίμησης από τους ερευνητές του είδους.

Τα τραγούδια που παρουσιάζει ο Γιώργης Μελίκης είναι τα εξής: Πουλάκι είχα σε κλουβί (συρτό Θεσσαλίας), Μια Κυριακή πρωί-πρωί (αργό Έβρου), Μάνα θαρρείς κι η φυλακή (αργό Αϊβαλιού Μ. Ασίας), Σ' αυτήν την ασημόκουπα (αργό Νιγρίτας), του Κωνσταντή η μάνα (αργό Αν. Θράκης), Της φυλακής παράπονα (αργό Πιερίας), Βάσανα πόχει η φυλακή (συρτό Ολύμπου), Στ' Αναπλιού το Παλαμήδι (Σαρακατσάνικο), Σήμερα βγαίνει η δίκη μας (αργό Πιερίων), Από τ' ανάπλι στου Τσιγγρού (ζεϊμπέκικο), Kimi cura oynar (αργό Τούρκικο), Τριανταφυλλάκι μ' άσπρο (αργό Ανατ. Θράκης), Ντούλας (επιτραπέζιο Μακεδονίας), Καριμάνης (αργό Πιερίων), Δώδεκα χρόνια φυλακή (συρτό Καστοριάς) Στη φυλακή με ρίξανε (αργό Παντελεήμονα), Μεσ' στου τσιγγρού τη Φυλακή (ζεϋμπέκικο), Του Γιάννου η μάνα (Συρτό Αργολίδας, σε πρώτη όμως καταγραφή από τον Σίμωνα Καρρά), της Μελαχροινής το γέλιο (ζεϋμπέκικο) και Στη φυλακή με βάλανε (Χασάπικο Εστουδιαντίνα).

Ακούγοντας ξανά και ξανά το cd αυτό, συνειδητοποίησα πως οι φυλακές είναι διαχρονικό δημιούργημα των εκάστοτε νομικών-κατασταλτικών συστημάτων, ήδη από την αρχαιότητα και επομένως είναι εντελώς φυσιολογικό για την ανθρώπινη φύση που περιορίζεται σ' αυτές δίκαια ή άδικα, να εκφράζει τον καϋμό της τραγουδώντας τα βάσανα που πέρασε εκεί, ή αυτά που περνούν οι συγγενείς (μάνες, γυναίκες κ.λπ.) περιμένοντας τον άνθρωπο τους να βγει. Άρα τα τραγούδια της φυλακής δεν γεννήθηκαν στο ρεμπέτικο τραγούδι με παρθενογένεση, αλλά σαν θεματολογία είναι παλαιότερα, ίσως αρχαία και Βυζαντινά και επομένως κακώς οι ερευνητές του ρεμπέτικου τραγουδιού δεν έχουν ασχοληθεί εμπεριστατωμένα με αυτά σε βάθος χρόνου, προκειμένου ν' ανακαλύψουν τους "προγόνους" του είδους.

Σημ.: (Μην ξεχνάμε το τραγούδι του Άγγουρου και της Κόρης, "Άγγουρος πέτρα, πελεκά, αλήθεια, κι όχι ψόμματα, και πελεκά με το 'να, την μαρμαροκολώνα….". Πρόκειται για Βυζαντινό νέο-Άγγουρο, που του είχαν κόψει το ένα χέρι, προφανώς λόγω ποινής ένεκα κλοπής ή μοιχείας και έσπαγε πέτρες στα κάτεργα, ή το μεταβυζαντινό δημοτικό τραγούδι "Όλοι τα σίδερα βαστούν, του Κώδικα 1203 της μονής Ιβήρων Αγ. Όρους.)

Ας δούμε όμως μερικούς στίχους από τα τραγούδια του cd του Γιώργη Μελίκη: "Πουλάκι είχα σε κλουβί κι αηδόνι σε καφάσι και μέσα στο Γεντί Κουλέ, τριανταφυλλιά με τ' άνθη "
σε άλλο τραγούδι:
"Μια Κυριακή πρωί πρωί κι ένα σαββάτο βράδυ, με πήρε το παράπονο και το βαρύ το κλάμα κι αρχίνησα να τραγουδώ κι αρχίνησα να λέω της φυλακής τα πάθη ".
Στην επωδό του τραγουδιού, Μάνα θαρρείς κι η φυλακή, λέει: "Τα κάτεργα και τα κελιά, μερώνουνε παιδιά θεριά και η στενή κι ο μακαράς (ο τροχός του μαρτυρίου) αχούν λυπητερά για μας.

Στο τραγούδι από την Νιγρίτα Σερρών, αναφέρει:
"…… Να κάτσω να σας διηγηθώ της φυλακής τα πάθια, τι πάθια έχει η φυλακή, τι πίκρες, τι φαρμάκια…"
"Της φυλακής παράπονα, έχω και δεν τα λέγω γιατί αμ' αρχίσω και τα πω μερόνυχτα θα κλαίγω ", λέει στο τραγούδι από την Λαγοράχη Πιερίας.

Ανατριαχιαστικός είναι ο στίχος του δημοτικού τραγουδιού από τον Αγ. Παντελεήμονα Πιερίας: “Σήμερα βγαίν’ η δίκη μας, στης Λάρισας τα μέρη /μας δίκασαν για θάνατο, για την καραμανιόλα / το κρίμα να χ’ ν οι μάρτυρες κι αυτοί οι δικαστάδες / που δεν δικάζουν ‘ξάμηνο, παρά δικάζουν χρόνια.”.
Η επωδός του τραγουδιού, Από τ’ Ανάπλι στου Τσιγγρού, λέει:
“Στο ούτι και στον ταμπουρά, αμάν αμάν, λέγω τα βάσανά μου / της φυλακής παράπονα, γιάλα ντουνιά και τα παθήματά μου”. Βλέπουμε δηλαδή πως ο ταμπουράς, όργανο της οικογένειας του μπουζουκιού, συνόδευε τους καϋμούς και τα μεράκια των φυλακισμένων, πολύ πριν την διαμόρφωση των λεγομένων ρεμπέτικων όπως τα ξέρουμε σήμερα από την προπολεμική δισκογραφία.

Όλα τα τραγούδια του cd, έχουν στίχους που αναφέρονται στην φυλακή και τα δεινά της, όμως ο Πελοποννησιακός συρτοκαλαματιανός, του Γιάννου η μάνα κάθεται, είναι ο πλέον “δημοτικοφανής” και από τους πλέον παλαιούς:
“Του Γιάννου η μάνα κάθεται στης φυλακής την πόρτα:
– Γιάννο μου σε τρομάζουνε γιατί είσαι αντρειωμένος. Για δε τρυπάς τις φυλακές, δε ρίχνεις τα μπουντρούμια;
– Πώς να τρυπήσω φυλακές, να ρίξω τα μπουντρούμια π’ έχω στα πόδια σίδερα “.

Η Δέσποινα Μαζαράκη, στο βιβλίο της: “Μουσική ερμηνεία δημοτικών τραγουδιών από Αγιορειτικά χειρόγραφα, εκδ. Φ. Νάκας 1992”, παρουσιάζει μεταγεγραμμένο με βυζαντινή παρασημαντική, αλλά και στο πεντάγραμμο, ένα από τα παλαιότερα Ελληνικά δημοτικά τραγούδια, όπως αυτό καταγράφηκε με νότες στον Κώδικα 1203 της μονής Ιβήρων Αγ. Όρους μεταξύ 17ου-18ου αιώνα. Το τραγούδι αυτό αναφέρεται στα βάσανα της φυλακής και λέει:
“Όλοι τα σίδερα βαστούν κι όλοι στην φυλακή ‘ναι, κι ο ταπεινός ο Κωνσταντής δεν ημπορεί ‘πομένει, γιατί είν’ τα σίδερα βαριά κι η φυλακή κλεισμένη. – Χριστέ, να ‘ρράγη η φυλακή, να τσακιστούν οι θύρες, να ‘πέφταν και τα σίδερα, να έβγαινε ο καλός μου, να έβγαινεν ο Κωνσταντής ο πολυαγαπημένος, πόχω καιρόν να τον ιδώ, χρόνους να τον μιλήσω”

Στα Μωραΐτικα δημοτικά τραγούδια της Γ. Ταρσούλη, στην ομάδα των τραγουδιών της φυλακής (σελ. 175 επ.), υπάρχει ένα συγκλονιστικό που λέει:
“Εγέρασα μανούλα μου, μπροστήτερα από ‘σενα, δε με γερνάν τα γέρατα, δε με γερνάν τα χρόνια, μον’ με γερνάει η φυλακή, της Πύλου τα μπουντρούμια. Μέρα και νύχτα καταγής, στον τοίχο ακουμπισμένος, εσάπη το κορμάκι μου δεξιά μεριά στην πλάτη. Πανάθεμά σ’, ανακριτή και σε, ρ’ εισαγγελέα, που δε δικάζεις ‘ξάμηνο, παρά δικάζεις χρόνους”.
Φαίνεται πως ο τελευταίος στίχος, ίδιος σχεδόν με τον τελευταίο από τον Άγ. Παντελεήμονα Πιερίας που είδαμε παραπάνω, από το cd του Γ. Μελίκη, είχε πανελλήνια απήχηση. Όμως η Πύλος, αναφέρεται και σ’ ένα μεταγενέστερο ρεμπέτικο τραγούδι του Γ. Παπάζογλου, όταν μνημονεύει τα βάσανα ενός αποφυλακισμένου: “Σαν εγύ, ρε σαν εγύ, σαν εγύριζα απ’ την Πύλο, /ρε σαν εγύριζα απ’ την Πύλο, ρε ν’ έψαχνα για να ‘βρω φίλο “.
Και ξανά η Πύλος και οι φυλακές της σε άλλο τραγούδι από την συλλογή της Γ. Ταρσούλη (σελ. 177): “Το Κακοσούλι να καεί, τ’ Ανάπλι να βουλιάξει /και του Νιοκάστρου (Πύλου) οι φυλακές, ο

θιός να τις φυλάει /πο ‘χει λεβέντες διαλεχτούς κι ούλο βαρυποινίτες /μέρα και νύχτα καταγής, στον τοίχο ακουμπισμένοι ”

Μεγάλη εντύπωση μας κάνουν δύο ακόμα δημοτικά τραγούδια από την ίδια συλλογή (σελ. 182), των οποίων το περιεχόμενο δεν σχετίζεται με τις φυλακές, αλλά με τα ντέρτια και τους καϋμούς, σε τέτοιο μάλιστα βαθμό, που εάν τα έβλεπα ανεξάρτητα, όχι δηλαδή μέσα σε συλλογή δημοτικών τραγουδιών, θα πίστευα πως πρόκειται για ρεμπέτικα:
“Μοίρα, δεν εβαρέθηκες τα μάτια μου κλαμμένα;
– Σύρε να ειπείς της μάννας σου, να σε ξαναγεννήσει, και να σε βάλει στην κοιλιά να σε κοιλοπονήσει, τότε θελά ‘ρθει η Μοίρα σου να σε ξαναμοιράνει και να σου δώσει ριζικό και να σε ξανασάνει…”.
Το άλλο πάλι λέει: “Ήλιε μου, για βασίλεψε, ήλιε μ’ για πέσε κάτω /σε καταριώνται οι αργατιές του κόσμου οι δουλευτάδες / άλλοι δουλεύουν για ψωμί κι άλλοι για τρεις παράδες/κι ένας γέρος, κανάγερος, για μια πρέζα ταμπάκο”.

Η Δόμνα Σαμίου, στην δισκογραφική δουλειά με τίτλο: “Τραγούδια της Ξενιτειάς”, παρουσίασε, ένα δημοτικό τραγούδι από την Προποντίδα, το οποίο αναφέρεται στα κάτεργα των καραβιών του οθωμανικού ναυτικού, τα οποία επάνδρωναν κυρίως Ελληνόπουλα, οι γνωστοί Λεβέντες, όταν το ναυτικό έβγαινε την άνοιξη (Μάρτιο μήνα) στην Akdeniz (Άσπρη θάλασσα, Μεσόγειο-Αιγαίο).
Το τραγούδι αυτό με τίτλο: “Όλους τους μήνες τους θελώ”, λέει: “Όλους τους μήνες τους θελώ, κι όλους τους καλοθέλω, τον Μάρτη μήνα δε θελώ, γιατί είναι ταξειδιάρης. Γιατ’ αρματώνει κάτεργα και ξεκινάει καράβια, κινάει κι εμέν’ ο αφέντης μου μαζί με το καράβι…”

Στο βιβλίο του Σ. Δημητρακόπουλου, Ιστορία και Δημοτικό τραγούδι, στην σελίδα 319, βρίσκουμε ένα τραγούδι για την άδικη δίκη του Θ. Κολοκοτρώνη, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει:
“…… Οι Βαυβαροί τους δίκασαν, θέλουνε να τους κόψουν
στρατεύματα αρματώσανε, τες πόρτες τες εκλείσαν, τες τάπιες τες επιάσανε, μια διαταγή εβγήκε:
– Αν έλθει κανενάς να μπει στ’ Ανάπλι, να βαρέσουν, κι αν είναι και μικρό παιδί, πίσω να το γυρίσουν.
Ο ουρανός συννέφιασε, ο ήλιος εσκοτίσθη, στ’ Ανάπλι πηγαινόρχουνταν, την καρμανιόλα στήσαν. Τ’ είν’ το κακό που γίνεται, μες στο τζαμί στην κρίση, δικάσανε τους αρχηγούς άδικα να τους κόψουν! “.
Ένα ωραιότατο συγκινητικό Μ. Ασιάτικο τραγούδι φυλακισμένου μελλοθάνατου είναι και το εξής: “Απόψε τα μεσάνυχτα, σηκώθηκα να γράψω, το πουλάκι μου, και κοντυλιά δεν έβαλα, έλα και ‘σύ και κλάψε, το πουλάκι μου. Σημέρα με σκοτώνουμε, έλα και ‘σύ και κλάψε το πουλάκι μου έλα και ‘σύ και κλάψε τρυγονάκι μου…….. ”

Για τις φυλακές στην Κων/πολη, έχουμε αρκετές αναφορές από τον Αρμένιο περιηγητή Ι. Κιομουρτζιάν από το οδοιπορικό του το 1680, όπου μεταξύ άλλων αναφέρει: “Αριστερά υψώνεται το Επταπύργιο (yedikule) που έκτισε ο αυτοκράτορας Μ. Κων/νος. Στις μέρες μας, στους απομονωμένους πύργους του, φυλακίζουν πασάδες, αυλικούς, τατάρους, πρίγκηπες, καθώς επίσης τους αιχμαλώτους Φράγκους αξιωματούχους και στρατηγούς. Εδώ πέρα δολοφόνησαν τον

σουλτάνο Οσμάν (1622)”.
Αναφέρει επίσης και το γεγονός, ότι μέσα στην Υψηλή Πύλη και συγκριμένα στην Μεσόπορτα, υπήρχαν δύο περιφρουρούμενοι πύργοι, στους οποίους δικάζονταν και φυλακίζονταν οι πασάδες, οι βεζύρηδες, οι εφοριακοί, οι χρεοφειλέτες και οι θανατοποινίτες.
Περιγράφοντας την δέκατη πύλη της Κων/πολης, ο Κιομουρτζιάν λέει: “Η δέκατη πύλη λέγεται πύλη των Φυλακών – (Βυζ, πύλη τωνΔρουγγάριων ή Ζιντάν καπί). Στη μέσα πλευρά βρίσκεται ο φοβερός Πύργος του Τζαφέρ μπαμπά, όπου κλαίνε τη μοίρα τους οι φυλακισμένοι φονιάδες και απατεώνες. Εδώ φυλακίζουν ξεχωριστά τις γυναίκες, τους Τούρκους, τους Έλληνες, τους Αρμένιους και τους Εβραίους” (σελ. 47 ο.ά.).
Ίσως εδώ να πρωτοτραγουδήθηκε το τραγούδι:
Κίιηί cura oynar, kimi dertlenir
kimi barbut oynar, kimi beklenir.
Aman aman, bugiin ben yandim
mapushanelerden eyledim kaldim
A amanim aman anam ben yandim
mapushanelerden soleydin kaldim
(δηλ. άλλος τον τζουρά παίζει, άλλος μερακλώνεται,
άλλος μπαρπούτι παίζει, άλλος περιμένει
Αμάν, αμάν, σήμερα κάηκα,
στις φυλακές παράπεσα.
Αχ μάνα μου εγώ κάηκα,
στις φυλακές απόμεινα και παραμιλάω),
το οποίο παρουσίασε ο Γ. Μελίκης στο cd του με τα δημοτικά τραγούδια της φυλακής, όπως του το είχε τραγουδήσει η παλιά Μ. Ασιάτισσα Ανάστα Σμυρναίου.

Στην περιοχή Κασίμ πασά και την γειτονιά Κουλακσίζ, ο Κιομουρτζιάν είδε τις λεγόμενες φυλακές του σουλτάνου και αναφέρει γι’ αυτές: “Χρόνια τώρα φέρνουν εδώ τους ρώσους και μοσχοβίτες αιχμαλώτους πολέμου. Τα μπουντρούμια της φυλακής έγιναν τάφος για τους αρμοστές των ανατολικών επαρχιών που καταχράστηκαν τα φορολογικά έσοδα της Περσίας. Μόνη παρηγοριά για τους αιχμαλώτους είναι οι εκκλησίες που βρίσκονται εντός του χώρου των φυλακών και λειτουργούν από τους φυλακισμένους παπάδες. Όταν την νύχτα οι φύλακες κραυγάζουν: ένας είναι ο Αλλάχ”, πάει να πει ότι δραπέτευσαν, για άλλη μία φορά κάποιοι σκλάβοι. Εδώ φέρνουν και τους τατάρους αιχμαλώτους αλυσοδεμένους από τα πόδια, δεμένοι κατά ζεύγη, με τον πόνο της ξενιτιάς και δυστυχίας, δουλεύουν στο κομμάτιασμα των παλιών καραβιών και κάνουν δάφορες αγγαρείες, κουβαλώντας πέτρες, ξυλεία και σέρνωντας τα κανόνια…” (σελ. 80-83, ό.ά.).
Στις φυλακές του χας μπακτσέ στο Τοπ καπί, ο φρούραχος της Πόλης φυλάκιζε όλους τους ταραξίες, τους μάγκες, τους νταβατζήδες και τους μπράβους ή σκοτεινούς τύπους όπως τους αναφέρει ο Κιομουρτζιάν:
“Στο Καντίργκα λιμανί (Βυζ, Σοφιανός λιμένας), τριγύριζαν μέρα νύκτα, ορισμένοι σκοτεινοί τύποι και σε συνεργασία με τις γύφτισσες, κανόνιζαν κρυφές συναντήσεις για κάποιες ωραίες γυναίκες με τους ερωμένους
τους…… ” (σελ. 22 ό.ά.)

“Στην περιοχή του Τοπχανέ συναντάμε μαργιόλες, ερωτιάρηδες λεβέντες και κουτσαβάκηδες ” (σελ. 93 ό.ά.).
“Στα χάνια που γίνεται η αγοραπωλησία των σκλάβων….. οι χειροδύναμοι άνδρες χρησιμοποιούνται σαν μπράβοι……. ” (σελ. 126, ό.ά.).

Τέλος δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε σε μία πηγή για τις φυλακές της Κων/πολης του 1591-1596, όπως τις βίωσε ο Βαρώνος Βέγκελσα Βρατισλάφ Φον Μήτροβιτς, ακόλουθος της Αυστριακής πρεσβείας στην Πόλη κατά το παραπάνω διάστημα, αλλά και φυλακισμένος στο Ρούμελι Χισάρ, ή Γενί χισάρ, ή Μαύρο Πύργο ή Πύργο του αίματος, λόγω των εκτελέσεων που γίνονταν εκεί, σαν αυτή του Πατριάρχη Κύριλλου Λούκαρη τον 17ο αιώνα.
Ο βαρώνος αυτός λοιπόν, στα απομνημονεύματά του που μετέφρασε στην Ελληνική ο Ι. Δρύσκος το 1920 και επανατυπώθηκαν το 2001 από τις εκδόσεις Πελασγός, από την σελ. 117,. περιγράφει με συγκλονιστικό τρόπο την διαβίωση των φυλακισμένων στο Ρούμελι Χισάρ, το πώς γλύτωσε την ισόβια ποινή του και τον θάνατο από τις κακουχίες, το πώς δραπέτευαν οι Έλληνες, καθώς και το ότι οι ποικίλων εθνικοτήτων φυλακισμένοι έλεγαν λυπητερά τραγούδια ο καθένας στην γλώσσα του, ανακατεμένα συχνά με χριστιανικούς ψαλμούς.

Εύκολα μπορούμε να αντιληφθούμε πως οι σκοποί των τραγουδιών αυτών συχνά θα μπλέκονταν μεταξύ τους και δεν θα ήταν σπάνιο το φαινόμενο να βλέπεις επάνω σε μία Ιταλική μελωδία να ταιριάζεται ένα Ελληνικό τραγούδι της φυλακής, ή σε μια Αυστριακή μελωδία, ένα Τούρκικο.
Βεβαίως με τα όσα αναφέρθηκαν στο παρόν, δεν μπορούμε να πούμε ότι υπήρχε θέαμα και ακρόαμα στις φυλακές, πλην όμως με σαφήνεια προκύπτει πως είτε οι ίδιοι οι φυλακισμένοι, είτε οι φίλοι και οι συγγενείς τους που τους περίμεναν, έλεγαν τραγούδια για τα βάσανα της φυλακής, πολύ πριν υπάρξουν τα ρεμπέτικα της φυλακής και επομένως οι έρευνες των μελετητών τους είδους πρέπει να πάνε πιο πίσω.

Εξάλλου από τις περιγραφές του Κιομουρτζιάν και όχι μόνον προκύπτει πως οι χαρακτηριστικοί τύποι των ανθρώπων της πιάτσας, ομοίως υπήρχαν παλαιόθεν και μάλιστα με τα ίδια στοιχεία σαν αυτά των μετέπειτα ρεμπετών του Πειραιά.
*Σημ.: Λέγεται πως επάνω σ’ ένα Αυστριακό εμβατήριο που άκουσαν οι γενίτσαροι κατά την πολιορκία της Βιέννης, και αφού ανατολικοποιήθηκε η μελωδία ταιριάστηκαν τα λόγια του γνωστότατου Uskudara gideriken, aldi da bir yagmur, που οι Έλληνες τραγούδησαν ως: “Από ξένο τόπο κι απ’ αλαργηνό…”!!!